

Forskningslitteracitet – en introduktion till att förstå, värdera och använda vetenskaplig kunskap

Forskningslitteracitet – en introduktion till att förstå, värdera och använda vetenskaplig kunskap

Forskning i korthet nr 1 2017

© Författarna, Sveriges Kommuner och Landsting och
Kommunförbundet Skåne

ISBN: 978-91-89661-73-8

Författare: Sven Persson

Bearbetning
och redaktör: Margareta Serder

Layout: Alexander Olofsson

Tryckning: Printhuset Electra i Malmö

Innehållsförteckning

Förord	2
Inledning.....	3
Vad är forskningslitteracitet?.....	5
Olika slags forskning och forskningspublikationer	5
Olika strategier för att utveckla en förskola och skola på vetenskaplig grund	7
Forskning om, för och tillsammans med lärare	8
Forskningens funktion – att ständigt pröva och ifrågasätta... ..	10
... men också att förbättra och utveckla.....	11
Olika ansatser i forskning om förskola och skola.....	12
Empiri, teori och begrepp i forskning	15
Vad bör man tänka på när man läser forskning?	16
Vad en forskningsrapport bör innehålla.....	16
Fällor som du som läsare kan gå i	23
Avslutning och kompetensutveckling	31
Referenser	32

Förord

Våren 2016 dök det i Twitterflödet upp ett nytt och spännande ord – begreppet forskningslitteracitet. Eftersom litteracitet i flera sammanhang används för att beteckna allmänbildning inom ett visst område så associerade ordet forskningslitteracitet till något vi tyckte att vi saknade i diskussionen om skolan och dess vetenskapliga grund: allmänbildning om forskning. Vi uppfattade nämligen att det i vår omvärld alltför ofta saknas tillräcklig kunskap om vad forskning och vetenskaplig kunskap är - dess förtjänster, begränsningar och premisser. Det finns dessutom många olika typer av forskning, något som blir tydligt när det gäller forskning som har relevans för skolans omfattande uppdrag.

FoU Skolas verksamhet ska bidra till utvecklingen av en skola som vilar på vetenskaplig grund. Att möjliggöra utvecklingen av ett vetenskapligt förhållningssätt hos lärare, förskollärare och skolledare är därför något som vi menar är viktigt. Detsamma gäller att länka skolan närmare forskningen och vice versa. Som ett led i vårt arbete bad vi därför en forskare som i hela sin forskargärning arbetat nära skola och förskola i uppdrag att författa en skrift utifrån idén om forskningslitteracitet.

Professor Sven Persson, som också är forskningsledare på Pedagogisk inspiration i Malmö stad, antog uppdraget. Något som Sven Persson lyfter fram är att vi behöver kunna vara kritiska läsare av forskning för att sedan värdera och använda den för att utveckla skolan. Han skriver i sitt slutord att det finns förvånansvärt lite skrivet för yrkespersoner utanför forskningssamhället som kan hjälpa till att utveckla en djupare förståelse för vetenskaplig kunskap. Men nu finns åtminstone denna introduktion.

Vi hoppas att den ska läsas av både nuvarande och blivande lärare, förskollärare, fritidspedagoger, skolledare och skolpolitiker och att den ska bidra både till en nyfikenhet på forskning och till fördjupad kunskap om dess natur.

Inledning

Hur ska man som lärare, förskollärare¹ och ledningspersonal² kunna läsa, värdera och använda forskning om förskola och skola för att utveckla den egna pedagogiska praktiken, undervisningen och skolan³ som helhet? Vad är det för kunskap om forskning som verksamma i skola och förskola behöver ha för att förstå och omvandla vetenskapliga resultat till användbar kunskap i skolan? Det är några av de frågor som denna rapport behandlar. Ambitionen i den här rapporten är att ringa in de grundläggande kunskaper förskollärare och lärare behöver ha för att kunna läsa forskningsrapporter och kunna delta i debatten om en förskola och skola på vetenskaplig grund. Det är en introduktion till och övergripande orientering om de frågor som yrkesverksamma kan ställa till forskningspublikationer. Förhoppningen är att rapporten ska vara ett stöd för förskollärare och lärare att utveckla ett vetenskapligt förhållningssätt i sitt arbete då de läser forskningslitteratur. Den löpande texten innehåller endast några få referenser. För de läsare som vill fördjupa sig finns förslag på litteratur kopplat till de olika avsnitten i slutet av rapporten.

Bakgrunden till denna introduktion i forskningslitteracitet är att undervisningen i den svenska förskolan och skolan enligt skollagen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Vad som menas med vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet har getts flera innebörder. Vetenskaplig grund definieras av Skolverket som att kritiskt granska, pröva och sätta enskilda faktakunskaper i ett sammanhang samt

¹ Lärare och förskollärare används här som exempel på yrkesverksamma men rapporten riktar sig till alla yrkesgrupper i utbildningsväsendet, även exempelvis fritidspedagoger.

² Med ledningspersonal menas de som har ledningsuppdrag på olika nivåer och i olika skolformer, till exempel skolledare, utbildningschefer och förskolechefer.

³ Skola används som ett samlingsbegrepp för de obligatoriska och frivilliga skolformerna. Ibland använder jag förskola och skola i texten.

söka efter förklaringar och orsakssamband i tillgänglig relevant forskning. Det handlar om pedagogisk och didaktisk forskning men också om ämneskunskaper. Med beprövad erfarenhet menar man kunskap som är genererad vid upprepade tillfällen över tid, som är dokumenterad och kvalitetssäkrade enligt vedertagen metod. Det som kallas beprövad erfarenhet innebär kollegiala möten mellan lärare som kritiskt granskar, kommunicerar och belyser den egna praktiken utifrån forskning och vetenskaplig kunskap (Skolverket, 2016). Jag kommer inte i denna rapport att diskutera Skolverkets formuleringar, utan istället utgå från att en vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet ställer krav på att yrkesverksamma i det svenska skolsystemet har möjlighet och förmåga att använda forskning för att utveckla sin pedagogiska praktik.

Vidare förväntas alla lärare hålla sig orienterade inom sitt ämnesområde och följa den pedagogiska forskningen. Det betyder i sin tur att rektorer, förskolechefer och huvudmän har ett ansvar att ge skolans personal utrymme för kollegialt lärande, stöd för att utveckla sina ämnes- och metodkunskaper samt stöd när det gäller att ta del av den senaste forskningen. Lärare, förskollärare och ledningspersonal behöver med andra ord erövra en form av litteracitet om forskning för att utveckla en förskola och skola på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Vad är forskningslitteracitet?

Begreppet forskningslitteracitet är inte väletablerat i litteraturen. Det kopplas till litteracitet vilket har utvecklats utifrån engelskans literacy. Litteracitet har av forskare definierats som en samlad beteckning på aktiviteter som i ett socialt och kulturellt sammanhang omfattar användningen av tal, bilder, symboler och tecken i direkt eller indirekt koppling till skrift och handlingar. Innebörden av litteracitet är dock inte bara att veta hur man läser och skriver en specifik text utan också hur man använder denna kunskap för specifika syften och i specifika sammanhang (Barton, 2004). I anslutning till denna breda definition av litteracitet så använder jag termen forskningslitteracitet för att beteckna förmågan att förstå, värdera och använda vetenskaplig kunskap i ett speciellt sammanhang, i det här fallet förskola och skola. Ambitionen är att lärare ska utveckla forskningslitteracitet och ett vetenskapligt förhållningssätt till sin praktik i förskola och skola utifrån kunskap om vad forskning är, dess villkor och premisser. Men vilken slags forskning kan då vara viktig för att utveckla en vetenskaplig grund?

Olika slags forskning och forskningspublikationer

I denna rapport är forskning om och i förskola och skola i fokus, men lärare och ledningspersonal behöver hålla sig ajour med forskning av olika slag. Det kan vara naturvetenskaplig, matematisk, samhällsorienterad och humanistisk forskning som är relaterad till ämnesundervisningen men också områden som till exempel hjärnforskning, där forskning kan ge värdefull kunskap om lärande och undervisning. Eftersom lärare möter barn/elever i olika utsatta situationer så behövs också grundläggande kunskaper och forskning om barn/elever i behov av särskilt stöd. Att vara lärare i en tid av stora samhällsomvandlingar ställer också krav på kunskaper om det omgivande samhället. Samhälleliga förändringar som till exempel ökad migration ställer krav på att lärare är insatta i forskning som rör

flerspråkighet, interkulturell pedagogik och nyanländas situation mm. Ledningspersonal behöver, förutom vad som nämns ovan, ta del av ledarskapslitteratur och forskning om ledarskap men också forskning som är kopplad till chefers juridiska ansvar i offentlig och privat förvaltning.

Forskning kan ha olika funktion utifrån lärares intresse och uppdrag i utbildningssystemet men en sak är gemensam; för att forskning ska ha funktionen att förbättra och utveckla behöver lärare ha tillgång till forskningspublikationer.

Forskningens tillgänglighet - primär- och sekundärlitteratur

Forskning publiceras inom olika genrer. De vanligaste är artiklar, böcker (även kallat monografier), antologikapitel, rapporter och sammanställningar av forskning. Vi kan här skilja på primärlitteratur och sekundärlitteratur. Som primärlitteratur räknar jag de publikationer där forskarna själva presenterar sina studier medan sekundärlitteratur är de publikationer där andra författare än forskarna skriver om forskningsresultat.

Primärlitteratur, som vetenskapliga artiklar, kan vara svåra att få tag på eftersom de är publicerade i databaser som lärare oftast inte har tillgång till. En redovisning av villkor för forskningens tillgänglighet finns på Skolforskningsinstitutets hemsida som också länkar till tillgängliga databaser⁴. Att få tillgång till och prenumerera på databaser kostar mycket pengar men alla har möjlighet att få tillgång till forskningspublikationer i databaser med så kallad *open access*. Ett exempel är den skandinaviska databasen för forskning om förskolan som finns tillgänglig på Skolverkets hemsida⁵. Ett annat exempel är Skolportens

⁴ <http://www.skolfi.se/kunskapssammanställningar/tillgang-till-forskningsresultat/>

⁵ <http://nb-ecec.org>

presentation av aktuell forskning⁶. En möjlighet är att söka kontakt med forskare och annan personal vid högskola och universitet för att få hjälp med att få tag på artiklar. En tredje möjlighet är att via de lärarstuderande få tillgång till primärlitteratur. Trots dessa möjligheter så är bristen på tillgänglighet ett problem som har uppmärksammats av flera instanser och ansträngningar görs för att få primärlitteratur tillgänglig för alla⁷.

Yrkesverksamma lärare och förskollärare läser oftast sekundärlitteratur eller populärvetenskaplig forskningslitteratur eftersom den är mest tillgänglig. Den skrivs ibland av forskare, ibland av andra, som på ett mer lättillgängligt sätt vill dela med sig av forskning och erfarenheter inom ett område. Sekundärlitteratur är mestadels publicerad av kommersiella bokförlag och söker en bredare läsekrets. Den riktar sig ofta till studerande och yrkesverksamma inom en skolform eller ett ämnesområde.

Olika strategier för att utveckla en förskola och skola på vetenskaplig grund

Vi kan urskilja två olika huvudstrategier för att utveckla en skola och förskola på vetenskaplig grund. Den första strategin kan vi kalla för *top-bottom*. Utveckling av en skola och förskola på vetenskaplig grund blir då främst en fråga om att informera om och implementera forskning i utbildningssystemet. I en top-bottom strategi är det forskarna som definierar de frågor som ska beforskas. Forskningens resultat ska implementeras för att utveckla en förskola och skola på vetenskaplig grund.

Den andra strategin utgår istället från den pedagogiska praktiken och ger

⁶ <http://www.skolporten.se/forskning/>

⁷ De forskare som beviljas stöd från Vetenskapsrådet måste sedan 2010 antingen publicera resultaten i webbaserade tidskrifter som tillämpar open access, eller, efter publicering i en traditionell tidskrift, deponera materialet vid publiceringstillfället i ett öppet och sökbar databas.

lärarna företrädde att formulera vad som behöver utvecklas. Denna strategi kan vi kalla för en *bottom-up* strategi. Utvecklingen av ett vetenskapligt förhållningssätt till den pedagogiska praktiken utgår då från lärares förmåga att undersöka, kritiskt granska och analysera den egna praktiken och den egna skolan med hjälp av forskning.

Båda strategierna kan vara relevanta och framgångsrika. Ett exempel på top-bottom strategi är designforskning som till exempel Learning study. Forskningsansatsen innebär att forskarna samverkar med lärare och förankrar ett sätt att bedriva undervisning på som utgår från variationsteori och forskning om lärande (Marton, 2006). Som exempel på en bottom-up strategi kan nämnas utvecklingen av forskningscirkel. I en forskningscirkel har lärare företrädde att formulera vad som är ”problemet” och söka ny kunskap med hjälp av forskning för att bättre förstå och förändra den pedagogiska praktiken. Forskaren har en handledande funktion genom att guida lärarna igenom en forskningsprocess (Persson, 2008).

Forskare arbetar ofta med varierande grad av praktikhärbild och involvering av dem som berörs av forskningen. Det finns med andra ord olika hållningar till om forskningen ska inkludera lärare i forskningsprocessen.

Forskning om, för och tillsammans med lärare

Grovt indelat och med olika grad av involvering från lärarnas sida, kan man tala om forskning *om* lärare och skola, och forskning *tillsammans med* lärare. Dessa indelningar säger egentligen inget om nyttan av forskning eller användbarheten av forskning – båda riktningarna kan vara forskning *för* lärare och skola. Istället anger de i vilken grad lärare är delaktiga i att formulera frågor och i forskningsprocessen som helhet. Det säger också något om vilken position som forskaren intar i förhållande till det som ska studeras.

Forskning om lärare och skola

I forskning som bedrivs om lärare och skola/förskola är det forskarna som formulerar sina forskningsproblem och de frågor som de vill söka svar på. Idealet är en forskare som objektivt studerar och analyserar skolans och lärares verksamhet utifrån. Lärares inblandning i problemformulering och forskningsprocess betraktas snarare som ”bias”⁸. Forskaren försöker hålla sig objektivt analyserande genom sina metoder och de begrepp som används för att analysera studiens resultat.

Forskning tillsammans med lärare

I forskning som bedrivs tillsammans med lärare är det forskarna och lärarna som tillsammans formulerar frågor som de vill söka svar på. Lärarna betraktas inte som informanter utan som medforskare. Deras bidrag till analys och resultat ses som en tillgång genom att det ökar rimligheten i studiens resultat och slutsatser. Idealet är en forskare som studerar och analyserar skolans och lärares verksamhet med ett inifrån-perspektiv. Forskaren är inte en objektiv betraktare utan snarare involverad i en samproduktion⁹ av kunskap tillsammans med lärarna.

Forskning om lärare och skola respektive forskning tillsammans med lärare kan ha olika grad av praktisk närhet. Praktisk forskning definieras oftast som forskning som utgår från den pedagogiska praktikens frågor. Jämförelser har gjorts med den medicinska kliniska forskningen som har patientnära frågor i centrum, till exempel vilka som är de bästa behandlingsmetoderna för diabetes. Överfört på ett av skolans områden skulle forskningen till exempel söka svar på frågor om vilka undervisningsmetoder som är bäst för att elever ska lära sig algebra och under vilka omständigheter.

⁸ Med bias menas här felkällor.

⁹ Samproduktion innebär i det här sammanhanget att forskarna och lärarna gemensamt producerar kunskap.

I enlighet med denna inriktning formulerar Skolforskningsinstitutet att de ska bidra till att de verksamma inom skolväsendet får goda förutsättningar att planera, genomföra och utvärdera undervisningen med stöd av vetenskapligt underbyggda metoder och arbetssätt¹⁰. Skolforskningsinstitutets program och inriktning har en klar nyttoinriktning mot att ge lärare redskap att utveckla en undervisning med stöd i evidensbaserad forskning. Men forskning kan också ha andra funktioner - det handlar om hur forskningens funktion definieras.

Forskningens funktion – att ständigt pröva och ifrågasätta...

Ofta kan man läsa eller höra att ”forskning har visat att skolan ...”. Det kan leda läsaren till att tro att den finns en enhetlig kunskap om skolan och förskolan som alla är överens om. Forskare är emellertid sällan så säkra eller överens att de uttalar sig på detta sätt. I själva verket kan man beteckna forskning som ett ständigt ifrågasättande och prövande av vad man vet om ett visst fenomen. Oenighet kan i själva verket vara ett gott tecken på forskningens vitalitet och kvalitet. En alltför stor enighet kan alltså istället vara ett tecken på att det finns ett dominerande paradigm som styr forskarnas seende, metodval och teorier.

Samhällsvetenskaplig forskning har ofta en ”kritisk blick” på det fenomen som studeras. Forskaren strävar efter att förstå och ifrågasätta det som ofta tas för givet. Forskare som använder kritisk samhällsteori för att förstå fenomen i skolan har som avsikt att blottlägga och synliggöra orättvisor i samhället. De vill producera kunskap som underlag för politisk förändring. Forskaren kan också använda den kritiska blicken mot sig själv och de antaganden och ställningstaganden som forskaren gör.

¹⁰ Skolforskningsinstitutet <http://www.skolfi.se/om-oss/styrdokument/>

... men också att förbättra och utveckla

Man kan hävda att all samhällsvetenskaplig forskning i någon mån är normativ, om man med normativ menar att forskning också säger något om hur man bör agera; att det till exempel finns undervisningsmetoder som är bättre än andra. Forskning om förskola och skola har som underliggande mål att förbättra och utveckla och forskare vill oftast att deras forskning ska diskuteras och användas. Viss forskning (till exempel aktionsforskning med frigörande, emancipatoriska grundtankar) har som uttalat mål att förbättra villkor, undervisning etc., medan annan forskning vill vara kritiskt granskande. Den kritiska forskningens syfte att avslöja och blottlägga samhälleliga förhållanden har också ett frigörande syfte, speciellt för utsatta grupper.

En gren inom den praktisknära forskningen med ambitionen att förbättra och utveckla undervisning tar sin utgångspunkt i *evidensbegreppet*. Evidens kan tolkas på flera sätt men i korthet handlar det om att söka efter undervisningsmetoder – inom medicinens värld behandlingar – som fungerar. Skolforskningsinstitutets program kan ses som ett exempel på en strävan att få lärare att använda evidensbaserade och vetenskapligt underbyggda metoder och arbetssätt¹¹. Som läsare får man emellertid vara uppmärksam på att vad som ”fungerar” kan variera beroende på sammanhanget. Det som fungerar i en kontext, med vissa elever, under vissa förutsättningar och vid en viss tidpunkt kan inte med säkerhet sägas fungera vid en annan tidpunkt och i ett annat sammanhang.

Vad som är forskning *för* lärare kan alltså variera utifrån hur forskarna själva ser på sin egen och lärarnas roll i forskningsprocessen. Till syvende och sist är det ändå forskollärarna och lärarna själva som definierar om forskningen ger användbar kunskap för dem. För att förstå vad användbar vetenskaplig kunskap kan vara så är det bra för läsare av

¹¹ Skolforskningsinstitutet <http://www.skolfi.se/om-oss/styrdokument/>

forskningslitteratur att ha kunskap om de olika ansatser som forskare kan använda.

Olika ansatser i forskning om förskola och skola

Som läsare av forskning behöver lärare förstå de grundläggande forskningsansatserna i samhällsvetenskaplig forskning om förskola och skola. Oftast betecknas dessa forskningsansatser som kvalitativa respektive kvantitativa. Kvalitativa studier är då ofta kopplade till mindre fallstudier med observationer och intervjuer som huvudsakliga metoder medan kvantitativa studier har enkäter eller andra metoder vars underlag det går att göra statistiska beräkningar på. Jag vill emellertid komma bort ifrån den etiketteringen eftersom den kan ge en något felaktig bild av den kunskap som produceras inom ansatserna. Likaså kan termerna kvalitativa och kvantitativa metoder leda fel eftersom det inte är metoderna i sig som är kvantitativa eller kvalitativa. Till exempel kan intervjuer kvantifieras genom att man räknar ord, påståenden etc., och enkäter kan användas i tolkningssyfte på ett kvalitativt sätt. Forskare använder också ofta så kallade mixade metoder som innehåller både kvantitativa och kvalitativa ansatser.

Här introduceras istället fyra övergripande forskningsansatser med olika anspråk på *vilken kunskap* som de producerar.

Kontextuella fallstudier (ofta kallade kvalitativa studier) innebär ett utforskande av ett fenomen (till exempel hur interaktion och dialog utspelar sig mellan lärare och elev). Stor tonvikt läggs därför på att beskriva situationer och sammanhang på ett så fullödigt sätt som möjligt för att därigenom kunna tolka fenomenet med hjälp av olika teoretiska perspektiv. I forskning om förskola och skola är det vanligt att man använder sig av etnografi i fallstudier som metod och teori för att komma tillräckligt nära det som ska studeras. Ett stort antal metoder används inom denna ansats: observationer, intervjuer, loggböcker,

dokumentationsanalys mm. I dessa studier får man främst kunskap om situation, aktörers agerande och sammanhang.

Variabelstudier (ofta kallad för kvantitativa studier) innebär att forskarna är intresserade av samband mellan olika faktorer och/eller effekter av vissa åtgärder. I skolforskning undersöks till exempel samband mellan variabler (något som kan variera) som föräldrars utbildningsbakgrund och PISA-resultat. Vanliga metoder är enkäter, experiment, tester mm. I dessa studier får man främst kunskap om betydelsen av hur olika variabler påverkar varandra. Till exempel samband mellan den oberoende variabeln ”elevers motivation” och den beroende variabeln ”betyg”, och hur mycket av elevers motivation som kan förklara variationen i elevers betyg.

Forsknings- och kunskapsöversikter har ambitionen att kartlägga, sammanfatta och dra slutsatser om kunskapsläget inom ett begränsat område. Här kan man skilja på systematiska forskningsöversikter, kunskapsöversikter och forskningsöversikter. Forskningsöversikter kan vara mer eller mindre systematiska och med olika kriterier för vilka studier som inkluderas och exkluderas. I forskningsöversikter får man främst kunskaper om forskningsläget inom ett avgränsat forskningsområde. Man har som ambition att kartlägga och syntetisera forskning inom ett visst område.

Dokumentanalyser använder dokument och annat skriftligt material som underlag. Det kan vara styrdokument, historiska dokument, pedagogisk dokumentation mm. I dessa studier får man främst kunskaper om innehåll i vad som dokumenteras och i vilket syfte det dokumenteras. Dokumentstudier kan ha en historisk eller diskursanalytisk ansats. Exempel på dokumentstudier är studier som studerar utvecklingen av olika skolformer eller hur läroplaner växer fram.

Till dessa fyra ansatser kan också läggas studier av vetenskapsteoretisk och filosofisk karaktär. De ger kunskap om grundläggande kunskapsteoretiska och ontologiska frågor. I dessa studier ställs till exempel frågor om vad som kännetecknar begrepp som utbildning och bildning, kunskap och lärande.

Som framgår av ovanstående består det vi kallar för forskning om förskola och skola av flera olika ansatser och perspektiv. De har olika kunskapsanspråk och vilar därför på olika empirisk och teoretisk grund.

Empiri, teori och begrepp i forskning

Först något om hur empiri, teori och begrepp kan förstås i ett forskningssammanhang. Empiri kan definieras som det underlag som forskarna skaffar sig för att kunna besvara sina forskningsfrågor. Det är det ”material” som ska analyseras. Empiri kan därför bestå av det som kommer fram vid observationer, intervjuer, enkäter, tester, dokument, mätningar mm. Detta brukar benämnas ”data”. Om en rapport håller sig på en beskrivande nivå som enbart presenterar empiri betecknas det oftast inte som forskning. Då kan det istället röra sig om utredningar eller annat slags faktamaterial.

I kontextuella fallstudier används oftast empiriskt breda och fullödiga beskrivningar av situationer och det sammanhang som en situation utspelar sig i. Då kan förutsättningarna som gäller för en situation analyseras på djupet och producera kunskap om de villkor som är viktiga för resultatet. För variabelstudier krävs noggranna redovisningar av statistiskt material, för att visa att resultat och slutsatser är rimliga. Viss forskning, som till exempel etnografiska studier, blir därmed mer empiritunga medan variabelstudier, där man söker kvantitativa samband eller effekter, blir mer redovisande av ett statistiskt material och beräkningar av variabler

All forskning innehåller teoretiska antaganden med begrepp som är kopplade till dessa antaganden. Begrepp är knutna till teori och har funktionen att språkligt beskriva de väsentliga aspekterna av en teori. En teori har den egenskapen att den ska ge en underliggande förståelse eller förklaring till studiens resultat. Metaforiskt talar man om att forskaren tar på sig vissa teoretiska glasögon för att analysera ett fenomen. Teori används för att komma *bortom* beskrivningar och svarar på frågor som: hur kan det komma sig att föräldrars utbildningsbakgrund har betydelse för hur deras barn presterar i skolan, varför är interaktion mellan

personal och barn i förskolan betydelsefull för barns förståelse av sig själva? Teori ger då svaret: detta har betydelse *därför att* ...

Vad bör man tänka på när man läser forskning?

I forskarsamhället säkras forskningens kvalitet genom ett system av så kallad "blind peer-review". Det innebär att andra forskare kritiskt granskar inkomna manus till artiklar som forskarna vill publicera i tidskrifter och värderar det vetenskapliga bidraget. Granskningen sker anonymt av två oberoende experter som inte känner till varandras omdömen eller vilka som är författare. Forskningsresultat publiceras i vetenskapliga tidskrifter som har olika "impact", dvs mäter den betydelse (påverkan) tidskrifterna har i forskarsamhället.

Detta förfarande gäller primärlitteratur och säkrar att publikationen håller en acceptabel vetenskaplig standard. Som läsare bör man ändå kritiskt värdera en forskningspublikation. I detta avsnitt presenteras först vad man kan uppmärksamma som läsare då man tar del av primärlitteratur, främst då läsning av olika slags forskningsrapporter. Därefter beskrivs vad man bör tänka på vid läsning av sekundärlitteratur.

Vad en forskningsrapport bör innehålla

Forskningsrapporter, till exempel artiklar, är disponerade på ungefär samma sätt. En artikel bör innehålla:

Abstract – en kort sammanfattning av hela artikeln.

Inledning – beskriver vad som är forskningsområdet och det problem som studeras. Inledningen ska orientera läsaren om studiens sammanhang.

Syfte, forskningsfrågor och hypoteser – syftet anger vad som forskarna menar är studiens kunskapsbidrag medan forskningsfrågorna utgör en precisering av vad man vill söka svar på. Vissa studier prövar hypoteser, dvs forskarna utgår från några antaganden som de vill pröva.

Tidigare forskning – eftersom en studie oftast är ett kunskapsbidrag inom ett område som det finns annan forskning om, så innehåller en forskningsrapport ett avsnitt om tidigare forskning. Här ska forskarna presentera sitt kunskapsbidrag i förhållande till annan forskning inom området.

Teoretiska utgångspunkter – här ska forskarna definiera de begrepp som används för att analysera ett empiriskt material. Begreppen relateras ofta till ett större teoretiskt ramverk.

Metod och genomförande – här anger forskarna hur de har gått tillväga när de besvarat studiens forskningsfrågor. Här ska läsaren få reda på var studien är gjord, vilka som ingår i studien, vilka metoder som använts mm.

Etiska överväganden – här anger forskarna om det finns några etiska komplikationer med studien. Forskarna ska redogöra för hur man förhåller sig till etiska riktlinjer.

Analysprocess – i detta avsnitt presenterar forskarna hur de analyserat sin empiri. Det bör tydligt framgå hur forskarna analyserat empirin och vilka begrepp som använts.

Resultat – i detta avsnitt presenterar forskarna sina resultat. Denna presentation kan se olika ut beroende på den ansats som forskarna använt sig av (se sidorna 17-18). Läsaren ska kunna se att forskningsfrågorna är besvarade.

Diskussion – oftast inleds diskussionsavsnittet med en kort sammanfattning av resultaten, därefter utvidgar forskarna ofta sin studie genom att diskutera resultaten i förhållande till annan forskning och till ett större sammanhang. Här ska studiens begränsningar också diskuteras.

Det är inte säkert att man läser en artikel eller en bok från början till slut. En strategi som underlättar läsning av en artikel kan vara att:

- Börja med att läsa det abstract som inleder artikeln. Ett bra abstract ger tillräcklig vägledning för att veta om man ska fortsätta läsa.
- Fortsätt till syfte och forskningsfrågor. Syfte och forskningsfrågor är det som genomsyrar artikeln. Om de är intressanta så kan man fortsätta sin läsning.
- Läs inledningen för att få ett grepp om forskningsområdet och studiens övergripande ansats.
- Gå till resultatredovisningen för att ta del av de viktigaste resultaten. Början av diskussionen brukar också presentera de slutsatser som forskarna drar i studien.
- Läs slutligen hela artikeln i sin helhet.

Var en kritisk läsare – primärlitteratur

Forskningslitteracitet har jag tidigare definierat som en förmåga att förstå, värdera och använda vetenskaplig kunskap. Att värdera forskningslitteratur är förstås inte så lätt men man kan ha hjälp av några kritiska frågor till hur en studie presenteras. Grundläggande för bra forskningslitteratur är att författarna vägleder läsaren genom sin artikel eller rapport. Naturligtvis kan läsaren behöva förhandskunskaper men det är forskarnas uppgift att vara så tydliga att läsaren kan förstå och värdera resultaten av en studie. Läsaren kan värdera en studie utifrån följande frågor:

Är problemet eller forskningsområdet tydligt beskrivet?

Som läsare behöver man tidigt få reda på vilket problem eller vilket forskningsområde som är i fokus.

Beskriver forskarna sin ansats?

Det är viktigt för läsaren att veta om det till exempel är en kontextuell fallstudie eller en variabelstudie som presenteras. Genom ansatsen ges information om vilket kunskapsbidrag som studien vill ge.

Är det tydligt vad som är studiens syfte och vilka frågor som ska besvaras i studien?

Som tidigare nämnts är syfte och forskningsfrågor det som hela studien förhåller sig till. För att läsaren ska kunna värdera studiens resultat ska det vara tydligt vilka forskningsfrågor studien ska besvara.

Vilka individer och grupper har valts ut och på vilka grunder?

Denna fråga handlar om det urval som forskarna gjort i studien. Hur urvalet har gjorts och motiveras har betydelse för graden av generaliserbarhet (se nästa avsnitt).

Med vilka metoder ska forskningsfrågorna besvaras? Är de relevanta?

Det bör tydligt framgå varför forskarna har valt sina metoder för att besvara forskningsfrågorna. Forskarna bör också diskutera metodernas begränsningar så att läsaren kan värdera studiens resultat.

Vilka teorier och begrepp används för att analysera studiens empiri?

För en läsare kan de teoretiska utgångspunkterna i en forskningsstudie, och då speciellt i en kontextuell fallstudie, vara komplicerade med flera abstrakta begrepp. Forskarna bör därför beskriva de teoretiska utgångspunkterna och definiera de viktigaste begreppen så att även en oinvidd läsare kan förstå teorins och begreppens innebörder.

Beskriver forskarna hur de gått tillväga för att analysera sin empiri?

Denna fråga hänger samman med teori och begrepp. Forskarna bör på ett tydligt sätt klargöra hur de teoretiska begreppen har använts för att analysera empirin i studien. Tydlighet och transparens i analysprocessen gör det lättare för läsaren att värdera resultaten.

Är studiens resultat tydligt presenterade?

Denna fråga är kanske den mest väsentliga. Det ska framgå att studiens resultat är svar på forskningsfrågorna. Resultaten bör vara tydligt framskrivna så att läsaren själv kan ta ställning om resultaten är rimliga.

Är forskarnas slutsatser rimliga

Vanligtvis drar forskarna några slutsatser utifrån empiri, teori och de presenterade resultaten. Det är forskarnas uppgift att vara så tydliga i sin presentation och i sin argumentation att slutsatserna tycks vara rimliga för läsaren.

Diskuterar forskarna sina resultat så att svagheter och styrkor med studien framgår?

En bra artikel diskuterar svagheter och styrkor med studien. Det gör det möjligt för läsaren att bättre värdera resultat och slutsatser. Det är alltså en styrka att diskutera en studies begränsningar och det ökar trovärdigheten att föra ett resonemang om detta.

Var en kritisk läsare – sekundärlitteratur

Sekundärlitteratur är ett samlingsbegrepp för många olika slags publikationer. Böcker, rapporter och antologikapitel kan vara av hög vetenskaplig kvalitet men däremot har de inte samma granskningsförfarande som vetenskapliga artiklar. Oftast är det redaktören som har ett övergripande ansvar för publikationens kvalitet och språkdräkt. Sekundärlitteratur riktar sig inte till vetenskapssamhället. Den är istället tänkt att användas av yrkesverksamma eller studenter på olika nivåer. Det är ofta böcker som är utgivna av kommersiella förlag och som riktar in sig på bestämda målgrupper, till exempel lärare i olika skolformer. Vissa böcker siktar på att bli kurslitteratur. De är därför skraddarsydda till vissa moment inom en utbildning. Men det kan också vara forskare som skriver en populärvetenskaplig och mer tillgänglig version av sin avhandling eller ett forskningsprojekt. Ibland är det någon forskare som vill behandla ett ämnesområde genom att låta olika

experter skriva kapitel i en antologi. Det kan också vara författare som vill presentera nya undervisningsmetoder eller exempel på hur man kan utveckla verksamheten i skola och förskola.

Sekundärlitteratur är ibland teoretiskt förankrad och beskriver olika teoretiska perspektiv, ibland är den utan teori men med konkreta pedagogiska råd och metoder för hur man gör i klassrum eller förskola. Till detta kan tillfogas litteratur som handlar om särskilda ämnen – både de som berör skolämnen (historia, fysik mm) som lärare behöver fortbilda sig i och andra relaterade ämnen som kan vara av intresse för lärare, till exempel hjärnforskning eller kunskapsteori. Vad sekundärlitteratur innehåller kan därför variera stort.

Som läsare kan det vara svårt att värdera sekundärlitteratur eftersom författarna ofta inte presenterar studierna på samma sätt som i primärlitteraturen men man kan vara uppmärksam på om författarna:

- Förmår läsaren att se på undervisning, pedagogisk praktik och ämnen ur ett nytt perspektiv.
- Redogör för flera olika perspektiv och förhållningssätt eller om man pläderar och argumenterar för ett dominerande perspektiv.
- Ger ny kunskap inom området.

När lärare läser forskning eller tar del av forskningsresultat i primär- eller sekundärlitteratur så uppstår ofta frågan om resultaten av forskningen är generaliserbar till den egna situationen. Som framgått tidigare i den här rapporten är forskning ganska sällan av den naturen att det enkelt går att överföra resultat från forskning till den egna pedagogiska praktiken. För varje studie behöver en värdering av studiens relevans och kvalitet göras i relation till det sammanhang man själv befinner sig. Man kan som lärare till exempel ställa sig frågan vad en väl genomförd enkätstudie i Norge om elevers attityder till naturvetenskap kan betyda för en själv eller för

arbetslaget? Svaret på den frågan kan bara ges av lärarna själva. En studies användbarhet och giltighet kan skifta beroende på hur lärare analyserar och diskuterar den egna pedagogiska praktiken. Men, det finns ändå en övergripande fråga om vad som menas med generaliserbarhet som vi behöver gå djupare in på.

Generaliserbarhet

Vi kan skilja på olika typer av generaliserbarhet i forskning:

- *Statistisk generaliserbarhet* som utgår från att det finns en undersökningsgrupp som kan sägas representera en större population. Statistisk generaliserbarhet kan då baseras på ett slumpmässigt urval med på förhand kända urvalssannolikheter. Urvalet ska vara tillräckligt stort.
- *Kontextuell generaliserbarhet* som innebär att forskaren strävar efter generaliserbarhet genom att beskriva kontext, sammanhang, situation och aktörers agerande på ett fullödigt sätt.
- *Översiktsbaserad generaliserbarhet* som baseras på att forskare sammanställer en mängd studier i forskningsöversikter och metastudier. Genom att sammanfatta resultat och dra slutsatser av forskning inom ett område skapas en form av generaliserbarhet som går utöver enskilda studier.

Graden och betydelsen av generaliserbarhet kan alltså skifta beroende på hur en forskningsstudie är upplagd men också beroende på hur läsaren uppfattar att forskningsresultatet kan relateras till det egna sammanhanget. Generaliserbarheten handlar då inte bara om studiens upplägg utan om hur läsaren förmår ”översätta” forskningsresultaten till den egna situationen. En kontextuell generaliserbarhet kan uppstå då forskningens beskrivning och analys av situation, aktörer och sammanhang känns igen av lärare i förhållande till den egna pedagogiska

praktiken. Stora variabelstudier är generaliserbara på gruppnivå men kan ändå tolkas av den enskilde läraren som betydelsefulla för den egna situationen. Forskningsöversikter syftar till att få fram det samlade kunskapsläget inom ett område och kan likaså uppfattas som betydelsefull kunskap för den egna praktiken. Som läsare kan man förstås överdriva eller underskatta graden av generaliserbarhet beroende på förmåga att läsa forskningslitteratur och förmågan att analysera den egna situationen.

Som framgår av ovan finns det fällor som även en kritisk läsare kan hamna i när hen ska förstå och värdera en studie. Några fällor handlar om generaliserbarhet, men det finns också andra.

Fällor som du som läsare kan gå i

Här redogör jag för de vanligaste fällorna som läsare av forskningslitteratur kan vara uppmärksam på. Några av dem gäller generellt för hur studier presenteras, andra är mer specifika i förhållande till vilken forskningsansats man har. De exempel som ges är fiktiva men belysande.

Forskarna drar slutsatser som inte är belagda i empirin

Slutsatser i forskningslitteratur ska vara väl belagda i det empiriska materialet. Ibland frestas forskare att dra alltför långtgående slutsatser av en studie.

Exempel: I en studie om inkluderande undervisning observerades ett antal undervisningstillfällen. Observationerna visade att några barn i varje klass inte blev inkluderade i undervisningen. De blev inte tillfrågade av läraren och deltog inte aktivt i gruppaktiviteter. Författarna drog slutsatsen att lärarna inte hade tillräcklig kunskap om vad en inkluderande pedagogik innebär.

Forskarna generaliserar sina resultat i alltför hög utsträckning

Ett tyvärr alltför vanligt fel är att forskarna själva generaliserar utöver

vad en studie ger belägg för. I kontextuella studier är det frestande att till exempel tala om "barn" i pluralis även om studien är en avgränsad fallstudie med några få deltagande barn.

Exempel: I en komparativ studie som jämförde hur barn i 8 europeiska länder uppfattade vad de lärde sig i första klass intervjuades tio barn från varje land. Författarna presenterade resultaten som att de "tyska barnen" menade att de lärde sig ..., medan de "danska barnen" uppfattade att de lärde sig...

Forskarna ställer fel frågor (variabelstudier)

Variabelstudier syftar till att kvantitativt beskriva och analysera samband och/eller effekter. Det huvudsakliga redskapet är statistik. Grunderna i statistik är att göra ett korrekt urval, ställa rätt frågor, räkna ut resultatet och dra slutsatser. En bra genomgång av fällor som en läsare kan vara uppmärksam på finns på SCB:s hemsida (SCB, 2016). Det mest grundläggande är att forskarna redovisar ett bra empiriskt underlag. Om underlaget som analyseras är dåligt spelar det ingen roll vilka metoder eller verktyg man använder. "Skräp in, skräp ut" är ett vanligt uttryck som används om statistik som inte har ett gediget underlag. Här nämner jag de vanligaste av fällorna som läsaren kan uppmärksamma.

Frågorna tar inte hänsyn till tid och rum

Exempel: Läser du någon pedagogisk tidskrift? Frågan kan uppfattas lite olika eftersom frågan inte tar upp någon speciell tidsrymd.

Frågorna är oklara

Exempel: Hur ofta diskuterar du pedagogisk forskning med dina kollegor? Svartalternativen är: Aldrig, Sällan, Då och då och Regelbundet. I det här exemplet är svartalternativen alltför oklara. Olika personer tycker att uttryck som "sällan, då och då, ibland eller ofta" betyder olika saker i verkligheten.

Man har inte samma erfarenheter som den som svarar

Exempel: Känner du dig stressad av att sätta betyg? Frågan kan uppfattas olika eftersom man menar olika saker med stressad. Ordet kan uppfattas olika, för någon handlar det om kroppsliga symptom, för andra om att känna sig olustig. Personer med hög stresstolerans svarar ofta nej på en sådan här fråga. De tycker inte att de är stressade.

Urvalsfel

I en variabelundersökning kan det finnas urvalsfel om en undersökning bygger på svar från ett urval personer och inte från hela populationen.

Exempel: En studie vill mäta sjukskrivningen bland lärare och skickar ut en enkät till grundskollärare i södra Sverige. Genom detta urval kan det beräknade antalet sjukskrivna hamna för lågt lika väl som det kan hamna för högt.

Man skiljer inte på samband och effekter (variabelstudier)

I variabelstudier bör man skilja på samband och effekter. Forskare kan till exempel vara intresserade av att se om det finns samband mellan elevers kön och betyg. Då kan man beräkna hur mycket av variationen i elevers betyg som kan förklaras av elevers kön. I effektstudier är man däremot intresserad av att studera om en intervention har effekter på kort eller lång sikt. Forskare kan till exempel vara intresserade av att studera om en undervisningsmetod har effekter på elevers förmåga att lösa matematiska problem. Speciellt i den mediala debatten förväxlas effekter och samband vilket kan göra det svårt för läsaren att förstå vilka resultat som en studie kommit fram till.

Forskarna söker inte efter variation (kontextuella fallstudier)

I kontextuella fallstudier kan forskare vara intresserade av hur människor uppfattar något. Då är man intresserad av hur uppfattningarna varierar, dvs hur innebörden av ett fenomen kan tolkas av individer på kvalitativt

olika sätt. Ett vanligt fel är att inte alla innebörder av ett fenomen presenteras.

Exempel: I en undersökning är forskarna intresserade av hur barn i förskolan uppfattar att de lär sig något. Forskarna presenterar att barn uppfattar att de lär sig något genom att de ”gör saker” (vilket var det vanligaste svaret), istället för att presentera alla variationer på hur barn uppfattar sitt lärande.

Forskarna förklarar inte hur de tolkar sin empiri

I variabelstudier, kontextuella fallstudier och i forskningsöversikter är det forskarnas uppgift att visa läsaren hur empiri tolkas. Här redogörs för några vanliga fällor. I variabelstudier kan forskarna låta bli att ange hur de tolkar olika statistiska värden, i kontextuella fallstudier definieras inte begrepp som används för tolkning på ett tydligt sätt, i forskningsöversikter kan en stor mängd studier sammanfattas och slutsatser dras utan att forskarna beskriver hur tolkningen går till.

Forskarna presenterar inte sin forskningsprocess (forskningsöversikter)

I forskningsöversikter utgör andra studier det empiriska material som forskarna ska beskriva, sammanfatta och dra slutsatser utifrån. Forskarna behöver därför berätta om forskningsprocessen enligt samma principer som andra forskningsansatser: vilka forskningsfrågorna är som de ställer till studierna, hur de väljer ut de studier som ska granskas; vilka termer och begrepp som används som sökord, vilka databaser som används för att söka studier och inte minst viktigt, vilka kriterier som används för att inkludera och exkludera studier.

Nya insikter som forskning kan ge

Som framgår av ovanstående finns det många fällor och fallgropar för den som vill vara en kritisk läsare av forskningslitteratur. Men lika viktigt är att se vilka nya insikter som forskningen kan ge. Här kommer jag att

ge fyra exempel på studier med olika ansatser som enligt min mening ger värdefulla kunskaper och insikter med betydelse för den pedagogiska praktiken i förskola och skola.

Exempel 1. Obemärkta kompetenser - En kontextuell fallstudie

Som exempel på en kontextuell fallstudie har jag valt Ahrenkiel, Schmidt, Nielsen, Sommer & Warring (2013) artikel *Unnoticed Professional Competence in Day Care Work*. Forskarna har gjort en fallstudie med två förskolor i Danmark om förskolepersonalens obemärkta kompetenser. Forskarna definierar dessa kompetenser som inbäddade i rutiner, erfarenheter och förkroppsligade kunskaper. Författarna vill synliggöra innebörder av professionellt arbete bortom de formella beskrivningarna av kvalifikationer och kompetenser. De problematiserar att dessa obemärkta professionella kompetenser är under press från kraven på dokumentation, standardisering och utvärdering av barns prestationer. De illustrerar detta med observationer från vardagliga situationer i förskolan och vid en personalkonferens. De obemärkta kompetenserna visar sig bland annat i förskolepersonalens förmåga att tolka barnens känslor och att inte låta de oskrivna regler som finns för vissa vardagliga situationer styra över barnens välbefinnande. Det finns ett element av regelbrytning i de obemärkta kompetenserna då förskolepersonalen utgår från barnens behov av stöd i en situation istället för vad rutinerna och den kulturella koden föreskriver.

I ett utvecklingsprojekt som syftar till att utveckla den pedagogiska kvaliteten i förskolan har denna artikel belyst ett fenomen som många känner igen - professionella kompetenser uttrycks i de konkreta mötena med barnen. Personalens relationella förmåga att tolka barnets intentioner och den emotionella lyhördhet som utmärker en pedagogik av hög kvalitet syns emellertid inte i planeringar och utvärderingar. Personal har utifrån detta diskuterat hur obemärkta kompetenser kan synliggöras i pedagogisk dokumentation. Artikeln ställer frågan om

professionell kompetens på sin spets och får personal att reflektera över sin egen kompetensutveckling. De har också ställt sig kritiska till en 30 styrning av förskoleverksamheten som inte prioriterar relationella förmågor. Artikeln har lett till att de kulturella normer som styr verksamheten har kunnat diskuteras på ett nytt sätt.

Exempel 2. Effekter av att få betyg tidigt - En variabelstudie

Klapp, Cliffordson & Gustafsson, (2013) har i sin variabelstudie *The Effect of Being Graded on Later Achievement – Evidence from 13-Year Olds in Swedish Compulsory School* undersökt effekterna av betygssättning i årskurs 3 och 6 på elevernas senare prestationer (betyg). Bakgrunden är att svenska kommuner under åren 1969 – 1981 själva kunde bestämma om de ville betygsätta eleverna i årskurs 3 och 6 eller inte, medan alla elever fick betyg i årskurs 7, 8 och 9. Detta har gjort det möjligt att undersöka effekterna av betyg på elevernas senare prestationer (betyg). Med hjälp av information om elevernas kognitiva förmåga, kön och social bakgrund och av enkätdata från eleverna som har besvarat frågor kring sin uppfattning om sina skolkunskaper och självkänsla, har betydelsen av tidiga betyg kunnat undersökas. Resultaten visar att elever med låg kognitiv förmåga påverkas negativt av tidiga betyg och det finns en svag tendens till att elever med hög kognitiv förmåga påverkas positivt. Ett intressant resultat är att tidigt betygsatta pojkar har sämre betygsutveckling och att det omvända gäller för flickor. Studien visar att låg uppfattning av egna kunskaper och socioemotionella kompetenser förklarade de negativa effekterna av betygssättning för elever med låg kognitiv förmåga. Elever som hade hög uppfattning om sina kunskaper och socioemotionella kompetenser fick högre betyg i årskurs 7, jämfört med elever med låg uppfattning om den egna socioemotionella kompetensen.

Denna variabelstudie visar att elevers socioemotionella förmågor påverkar hur de presterar och utvecklar sitt lärande senare under

skolgången. Speciellt tycks de negativa uppfattningarna om de egna förmågorna dominera bland pojkar. Det här är ett exempel på en studie som kan ge upphov till en viktig fråga att diskutera i skola och förskola: Hur kan lärare, utifrån dessa resultat, få elever att genom sin skolgång behålla och utveckla en positiv uppfattning av egna kunskaper och sociala kompetenser?

Exempel 3. Kontinuerlig kompetensutveckling - En forskningsöversikt

Eurofound (2015) har gett ut en systematisk forskningsöversikt Working conditions, training of early childhood care workers and quality of services – A systematic review som sammanfattar forskning om samband mellan arbetsvillkor och kvalitet. Resultaten från översikten baseras på studier inom förskoleverksamheten men har giltighet för andra skolformer också. Den övergripande slutsatsen är att kontinuerlig kompetensutveckling som tar sin utgångspunkt i de yrkesverksammas egen praktik är mest effektiv. Om förskolepersonal får redskap att reflektera över sin egen pedagogiska praktik och genomför konkreta förändringar som de sedan får feedback på, ges störst möjlighet att öka kvaliteten i verksamheten. Störst effekt får den kontinuerliga kompetensutvecklingen om den fokuserar personalens interaktion med barnen/eleverna.

Forskningsöversikten har använts som stöd i planering och genomförande av processledarutbildning som jag och mina kollegor organiserat för personal i förskola och skola. Kompetensutbildningen bygger på de principer som förs fram i forskningsöversikten. Förskollärare och lärare analyserar sin egen pedagogiska praktik, genomför aktioner för att förbättra den, dokumenterar vad som händer och utvärderar och diskuterar med sina kolleger. I processen används forskning som stöd för analys, aktioner och utvärdering.

Exempel 4. Ansvarsfördelning i grundskolan - En dokumentstudie

Ninni Wahlströms avhandling Om det förändrade ansvaret för skolan belyser en av de viktigaste perioderna i svensk skolhistoria. I denna studie analyseras 1990-talets ansvarsfördelning för grundskolan utifrån de tre begreppen kommunalisering, decentralisering och målstyrning. Wahlström studerar vilken innebörd de tre ovanstående begreppen har getts i offentliga utredningar och hur tillämpningen av dessa begrepp har motiverats över tid. För att knyta an analysen av dokument till skolans praktik redovisas en fallstudie om hur målstyrningen praktiserades (dokumentstudier) och uppfattades (enkäter och intervjuer) i en kommun vid mitten av 90-talet.

Wahlströms avhandling visar hur synen på kunskaper och kunskapsmål har förändrats över tid och ger därigenom lärare underlag till grundläggande diskussioner om hur de själva förstår kunskapsbegreppet. Studien reser viktiga frågor som: vad är det som räknas som kunskaper och hur kan kunskapsmål definieras i grundskolan? En brännande fråga som kan diskuteras i arbetslag utifrån Wahlströms studie är om det bara är ämneskunskaper som kan bedömas och hur ”värdegrunden” förhåller sig till kunskapsmålen.

Avslutning

Det finns en uppsjö av handböcker om forskningsmetodik och om hur forskning bör bedrivas. Det finns också mycket litteratur om akademiskt skrivande. Förvånansvärt lite uppmärksamhet har däremot ägnats åt att ge icke-forskarutbildade yrkesverksamma stöd i att tillägna sig forskningslitteratur. Denna introduktion till forskningslitteracitet syftar till att få förskollärare och lärare att läsa, värdera och *använda* forskning som ett stöd för att utveckla ett vetenskapligt förhållningssätt till sin egen pedagogiska praktik. Forskningslitteracitet kan ses som en särskild kompetens som behöver stöd för att utvecklas och som därför kan kopplas till andra fortbildningsinsatser.

Vi vet från omfattande forskning (för en forskningsöversikt, se Eurfound, 2015) att innehållet i fortbildningsinsatser bör ta sin utgångspunkt i lärares upplevda behov i sin pedagogiska praktik. Men kompetensutveckling bör också uppmärksamma det som forskning och vetenskaplig kunskap har pekat ut som viktiga faktorer för utveckling av kvaliteten i förskola och skola. Det är i mötet mellan forskning och förtrogenhetskunskap som lärare kan utveckla en pedagogisk praktik som har en vetenskaplig grund.

Referenser

Ahrenkiel, A., Schmidt, C., Nielsen, B. S., Sommer, F., & Warring, N. (2013). Unnoticed Professional Competence in Day Care Work. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 3(2), 79-96.

Barton, D. (2004). Directions for Literacy Research. Analysing Language and Social Practices in a Textually Mediated World. *Language and Education*, 18(4), 93-104.

Eurofound (2015). Working conditions, training of early childhood care workers and quality of services – A systematic review. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Klapp, A., Cliffordson, C., & Gustafsson, J. E. (2014). The effect of being graded on later achievement: Evidence from 13-year olds in Swedish compulsory school. *Educational Psychology*, 1-19.

Marton, F. (2006) Sameness and difference in transfer. *The Journal of the Learning Sciences* . 15(4), 499-535.

Persson, S. (2008). *Forskningscirkelar – en handbok*. Malmö: Malmö stad.

SCB (2016). Statistikguiden.

<http://www.scb.se/sv /Dokumentation/Statistikguiden/>

Skolverket (2016-11-16).

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/forskningsbaserat-arbetssatt>

Wahlström, N. (2002). Om det förändrade ansvaret för skolan: vägen till mål-och resultatstyrning och några av dess konsekvenser. Örebro

universitet: Örebro Studies in Education 3. Finns tillgänglig på
<http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:136573/FULLTEXT01.pdf>

Fördjupningslitteratur

Om litteracitet

Scribner, S., Cole, M., & Cole, M. (1981). *The psychology of literacy* (Vol. 198, No. 1). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Björklund, E. (2008). Att erövra litteracitet. Små barns kommunikativa möten med berättande bilder, text och tecken i förskolan. *Göteborg studies in educational sciences* 270. Göteborgs universitet.

Om strategier för att utveckla en förskola och skola på vetenskaplig grund

Adolfsson, C. H., Håkansson, J. & Sundberg, D. (2014). *Se inte läraren som en passiv mottagare av forskning*. Curie nyhetsbrev, 14 april.

Hultman, G. (2015). Transformation, interaktion eller kunskapskonkurrens. Forskningsanvändning i praktiken. Delrapport i SKOLFORSK-projektet. Stockholm: vetenskapsrådet.

Sundberg, D. & Adolfsson, C-H. (2015). Att forskningsbasera skolan – en analys av utbildningspolitiska frågeställningar och initiativ över en 20-årsperiod. Delrapport i SKOLFORSK-projektet. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Forskning tillsammans med lärare

Reid, J-A. & Green, B. (2009). Researching (from) the standpoint of the practitioner. I B Green (Ed.), *Understanding and Researching Professional Practice* (s. 183-195). Rotterdam: Sense Publishers.

Rönnerman, K. (2012) (red). Aktionsforskning i praktiken – förskola och skola på vetenskaplig grund. Lund: Studentlitteratur.

Om professionell kunskapsutveckling

Grimen, H. (2008). Profesjon og kunnskap. I A. Molander & L-I Terum. *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Timperley, H. (2013). Det professionella lärandets inneboende kraft. Lund: Studentlitteratur.

Om evidens

Biesta, G. J. (2010). Why ‘what works’ still won’t work: From evidence-based education to value-based education. *Studies in Philosophy and Education*, 29(5), 491-503.

McMillan, J. H., & Schumacher, S. (2014). *Research in education: Evidence-based inquiry*. Boston: Pearson Higher Ed.

Om kvantitativa och kvalitativa ansatser

Allwood, C. M. (1999). Distinktionen mellan kvalitativ och kvantitativ ansats. *Kvalitativa metoder i arbetslivsforskning*. 24 forskare visar hur och varför, 28-41.

Åsberg, R. (2001). Det finns inga kvalitativa metoder–och inga kvantitativa heller för den delen: Det kvalitativa-kvantitativa argumentets missvisande retorik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 6(4), 270.

Om kontextuella fallstudier

Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative inquiry*, 12(2), 219-245.

Yin, R. K., & Nilsson, B. (2007). *Fallstudier: design och genomförande*. Stockholm: Liber.

Om variabelstudier

Eliasson, A. (2010). *Kvantitativ metod från början*. Studentlitteratur.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2013). *Research methods in education*. Routledge.

Om komplementära och mixade metoder

Green, J. L., Camilli, G., & Elmore, P. B. (2012). *Handbook of complementary methods in education research*. London: Routledge.

Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Om forskningsöversikter

Pröitz, T. S. (2015). Om metoder för systematiska kunnskapsoversikter. Delrapport från SKOLFORSK-projektet. Stockholm: Vetenskapsrådets rapportserie.

Rönnerman, K. & Langelotz, L. (2015). Lärares frågeställningar genererade ur utbildningspraktiker. Delrapport från SKOLFORSK-projektet. Stockholm: Vetenskapsrådets rapportserie.

I den här skriften används begreppet forskningslitteracitet för att beteckna förmågan att förstå, värdera och använda vetenskaplig kunskap i ett speciellt sammanhang, i det här fallet förskola och skola. Ambitionen med skriften är att lärare, förskollärare och skolledare på olika nivåer ska få redskap för att utveckla forskningslitteracitet och ett vetenskapligt förhållningssätt till sin praktik i förskola och skola utifrån kunskap om vad forskning är, dess villkor och premisser.

Vad är skillnaden mellan olika forskningsstrategier? Vilken typ av kunskap kan produceras med hjälp av olika forskningsansatser? Vilka kvalitetsmått används i forskning och hur kan man som läsare värdera kvaliteten och resultaten i forskningsstudier? Vilka är fällorna som den okritiske läsaren kan gå i? Det är några av de frågor som författaren Sven Persson behandlar i "Forskningslitteracitet – en introduktion till att förstå, värdera och använda vetenskaplig kunskap."